

Regional- fondens bidrag till utveckling

Övre Norrland

Vi stärker Sverige genom att stärka företagens konkurrenskraft

Tillväxtverket ska skapa så bra förutsättningar som möjligt för företag i hela landet att vara konkurrenskraftiga. Det innebär att vi öppnar dörrar och river barriärer – för ett Sverige där fler företag vill, kan och vågar.

Kunskap, nätverk och finansiering är våra viktigaste verktyg. Tillväxtverkets insatser skapar direkta resultat hos de företag och aktörer som vi samverkar med, men även förutsättningar för företag och regioner att möta framtidens utmaningar. Vårt största enskilda uppdrag är att bidra till att EU-medel investeras i projekt för regional konkurrenskraft och sysselsättning.

Tillväxtverkets publikationer kan laddas ner på tillvaxtverket.se.

Vill du beställa en tryckt publikation eller söker du en publikation som publicerades innan 2015 hänvisar vi till vår webbshop tillvaxtverket.se/publikationer.

© **Tillväxtverket**

Stockholm, December 2021

Digital: ISBN 978-91-89255-58-6

Rapport 0392

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Malin Ylinenpää, programansvarig

Telefon, växel 08-681 91 00

Inledning

Övre Norrlands regionala strukturfondsprogram ska bidra till EU:s strategi för smart och hållbar tillväxt för alla. Programmet ska också verka för att minska skillnaderna i utvecklingsnivåer mellan olika regioner. Därigenom uppnås en bättre sammanhållning inom Europa.

Insatserna i programmet baseras på sju utpekade styrkeområden för smart specialisering. Styrkeområdena kallas för fokusområden i programmet.

Programmets EU-budget är drygt 210 miljoner euro (ca 2 miljarder kronor). Till den summan tillkommer minst lika mycket offentlig och privat medfinansiering. Det innebär att mer än 420 miljoner euro (ca 4 miljarder kronor) investeras i åtgärder för att öka sysselsättningen och tillväxten i Övre Norrland under programperioden. I de medel som programområdet får ingår särskilda gleshetsmedel som är avsedda att kompensera för de utmaningar en glest befolkad region möter.

Programmet innehåller fem insatsområden, till vilka man kan söka om projektmedel:

- Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation
- Öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik
- Öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag
- Stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer
- Främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinфраstruktur

I den här rapporten gör Tillväxtverket en ansats att analysera vilka nyttor som programmet har bidragit med på övergripande nivå i Övre Norrland. Programperioden skulle ha tagit slut 2020, men har förlängts och fortsätter nu fram till år 2023. Analysen omfattar således inte hela programperioden utan endast åren 2014-2020. Nyttorna är ett sätt att beskriva projektens resultat ur ett större regionalt sammanhang.

Innehåll

Inledning	3
Sammanfattning	6
Många projekt gynnar små och medelstora företag.....	6
Kapitel 1 Övre Norrlands utmaningar i fokus	8
Utmaningar	8
Styrkor	9
Sju fokusområden	9
Kapitel 2 Utlysningar under perioden 2014–2020	11
År 2014 och 2015 – uppstart av den nya programperioden	11
År 2016 – riktade informationsinsatser för insatsområde 4	11
År 2017 – projekt i skärningspunkt och transnationella komponenter i fokus	12
År 2018 – flytt av medel som ett resultat av halvtidsavstämning	12
År 2019 – valutakursjustering tillför nya medel till programmet	14
År 2020 – åtgärder för att möta effekterna av coronapandemin	15
Kapitel 3 Projekt och projektägare i programmet för Övre Norrland	17
Nya aktörer tillkom under programperioden	17
Fördelningen mellan fokusområden ändrades	17
Projektens inriktningar.....	18
Kapitel 4 Erfarenheter och lärdomar	19
Krävande att ansöka och klara finansieringen	19
Kostnadstäckning och administration av projekten	21
Aktivitetsindikatorerna visar goda resultat	21
Få projekt omfattar hållbarhetsaspekten mångfald	22
Utvärderingarna visar skiftande resultat	24

Kapitel 5 Fördjupning per insatsområde	28
Insatsområde 1 – stärka forskning, teknisk utveckling och innovation	28
Insatsområde 2 – öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationstekniken	30
Insatsområde 3 – öka små och medelstora företags konkurrenskraft.....	32
Insatsområde 4 – stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi i alla sektorer	34
Insatsområde 5 – främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinфраstruktur	35
Kapitel 6 Avslutande reflektioner	36
Lärdomar.....	36
Möjligheter till långsiktiga resultat.....	36
Framtidspotential.....	37
Regionalfonden förstärker och förmerar satsningar	37
Begreppsförklaringar	38

Sammanfattning

Regionalfondsprogrammet för Övre Norrland syftar till att främja innovation och teknisk utveckling, öka tillgången till och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik, främja utbyggnaden av bredbandsinfrastruktur, stärka små och medelstora företags konkurrenskraft, bidra till en mer koldioxidsnål ekonomi och främja hållbara transporter.

I den här rapporten gör Tillväxtverket en ansats att analysera vilka nyttor som programmet har bidragit med på övergripande nivå i Övre Norrland. Nyttorna är ett sätt att beskriva projektens resultat ur ett större regionalt sammanhang.

Många projekt gynnar små och medelstora företag

En stor andel av projekten genomför insatser för att öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag. Flera projekt satsar på forskning och innovation. Det görs i samverkan mellan universitet eller andra forskningsaktörer och privata företag. Projekten som handlar om forskning och innovation riktar sig både till mer traditionella branscher som träindustri och gruvverksamhet, och till nyare branscher som digital tillverkning, interaktionsdesign, artificiell intelligens (AI) och spelutveckling. Nya samarbeten mellan akademi och näringsliv har utvecklats i flera av projekten. Vidare har bredden av projekt gjort att många små och medelstora företag från olika branscher kunnat ta del av insatserna och därigenom utvecklat sitt samarbete eller sin egen innovationsverksamhet.

Projekt med koppling till digitalisering har ökat den digitala delaktigheten, och utbyggnaden av ortssammanbindande nät har ökat tillgängligheten till bredband med hög kapacitet.

Stort fokus på energianvändning och hållbarhet

Ett område som fått ökad betydelse under den här programperioden är energieffektivisering och ökad användning av förnybar energi. Strävan efter en koldioxidfri ekonomi är för första gången ett eget insatsområde. Inom programmet finns projekt som utvecklar användningen av sol och geoenergi. Det finns också projekt som driver på användningen av alternativa drivmedel eller arbetar för energieffektivisering i fastigheter. Projekten riktar sig till både offentligheten och näringslivet. Investeringar i hamnar och järnvägsterminaler har ökat möjligheten till hållbara transporter, och regionens resecenter har fått ökad tillgänglighet.

Insikter under programperioden

Under programgenomförandet har det dragits en rad lärdomar och arbetet har resulterat i nya kunskaper. Viktiga insikter är framför allt vikten av tidig dialog och god projektförankring för att nå bättre resultat i framtida genomförandeprojekt samt vikten av en tydlig förändringslogik med integrerade hållbarhetsaspekter. Dessa lärdomar och kunskaper är viktiga att förvalta i det fortsatta arbetet med programmet och i arbetet inför den kommande programperioden.

Kapitel 1

Övre Norrlands utmaningar i fokus

Programområdet Övre Norrland omfattar Norrbottens och Västerbottens län. Det geografiska området präglas av långa avstånd, gles befolkningsstruktur och en åldrande och minskande befolkning. Regionen räknas som en av de mest glesbefolkade regionerna inom EU och området motsvarar cirka 40 procent av Sveriges yta. Längs kusten finns Bottniska korridoren som är en av EU:s prioriterade transportsträckor och ingår i TEN-T Core Network. Delar av Säpmi, samernas historiska bosättningsområde, finns också i regionen.

Utmaningar

En regionanalys har lyft utmaningar och styrkeområden som är extra framträdande. Bland utmaningarna finns

- låg verksamhet inom forskning och utveckling (FoU) hos regionens små och medelstora företag
- otillräcklig tillgång till riskvilligt kapital
- bristande bredbandsinfrastruktur.

Övre Norrland står inför en omställning, från en produktionsbaserad till en tjänstebaserad näring, som behöver tillgång till en väl utbyggd bredbandsinfrastruktur med hög kapacitet och kvalitet. Bredbandsutbyggnad är även viktigt för de mer avlägsna och glest befolkade områdena för att inte förstärka de inomregionala skillnaderna när det gäller tillväxt, sysselsättning och befolkningsutveckling. Analysen visar vidare att delar av regionen har en könssegregerad arbetsmarknad med ett ensidigt och sårbart näringsliv, och att företagen har en svag marknadsnärvaro och låg etablering på internationella marknader. Industrin i regionen har en hög energiintensitet. Det finns även bristande kapacitet i delar av transportsystemet som har en negativ inverkan på regionens näringsliv.

Styrkor

Här finns har å andra sidan styrkor som innebär fördelar i förhållande till andra regioner i Europa och övriga världen. Regionen är rik på naturresurser, som mineraler och skog, och en stor del av Sveriges energiförsörjning kommer härifrån. Näringslivet och kunskapsorganisationerna använder och utmanar klimatmässiga och geografiska förutsättningar som kyla, mörker, långa avstånd samt demografiska förutsättningar som en hög medelålder på befolkningen och gleshet för att skapa innovationer och nya företag. I regionen finns tre starka akademiska lärosäten, Luleå tekniska universitet, Umeå universitet och Sveriges lantbruksuniversitetet, men även forskningsinstitut som RISE är etablerade i regionen. Alla är en grund för att utveckla och etablera kunskapsintensiva företag. Under programperioden har Övre Norrland fokuserat på smart specialisering i de länsvisa utvecklings- och innovationsstrategierna.

Sju fokusområden

Programområdet har identifierat sju styrkor som utgör basen för regionens arbete med smart specialisering. Dessa styrkor kallas för fokusområden:

- Innovationer inom hälso- och sjukvård
- Life Science
- Teknik- och tjänsteutveckling inom industrin
- Testverksamhet
- Hållbar energi och miljöteknik
- Upplevelsenäringsar och kulturella och kreativa näringar
- Digitala tjänstenäringsar för smart region

Programmet för Övre Norrland ska bidra till att uppfylla EU:s strategi för smart och hållbar tillväxt för alla, samt till att uppnå social, ekonomiskt och territoriell sammanhållning. Insatserna i programmet ska utgå från dessa fokusområden. Projekt som bidrar till fler skärningspunkter mellan fokusområden är särskilt önskvärda eftersom det kan leda till nya innovativa språng när olika kompetensområden och branscher korsas. Näringslivet och den offentliga sektorn behöver också genomgå en omställning mot en koldioxidsnål ekonomi. Programområdet Övre Norrland prioriterar satsningar i en kombination av innovation och näringsliv, med förutsättningsskapande transporter och bredbandsinfrastruktur för att möta detta behov.

Kapitel 2

Utlysningar under perioden 2014–2020

Sedan programperiodens start har Tillväxtverket genomfört 18 utlysningar för programområdet Övre Norrland och aktörer har kunnat komma in med projektansökningar inom ramen för dessa utlysningar. Totalt kom 379 ansökningar in under perioden, av dem har 223 projekt beviljats medel.

År 2014 och 2015 – uppstart av den nya programperioden

Under det första året öppnades ingen utlysning, men Tillväxtverket genomförde intensiva informationsinsatser. Detta ledde till att det var ett stort antal projekt som sökte medel i de första utlysningarna som öppnade 2015, främst inom insatsområde 1 och 3.

Efter första omgången blev hela 31 procent av programmets dåvarande budget in-tecknad, och 71 procent av budgeten för insatsområde 3 - att öka små och medelstora företags konkurrenskraft. I den andra ansökningsomgången var samtliga insatsområden och fokusområden öppna och även denna gång kom det in flest ansökningar inom insatsområdena 1 och 3. Efter den andra ansökningsomgången var 78 procent av den dåvarande budgeten för insatsområde 3 in-tecknat.

År 2016 – riktade informationsinsatser för insatsområde 4

Under 2016 var samtliga insatsområden öppna för ansökningar, men utlysningarna var till viss mån begränsade och riktades mot insatser som inte hade realiserats ännu. I utlysningen eftersöktes särskilt projekt som låg i skärningspunkter mellan fokusområdena att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation och att öka små och medelstora företags konkurrenskraft. Det fanns en stor spridning på insatserna hos de projekt som beviljades medel, och flera av insatserna riktade sig till branscher som inte var representerade sedan tidigare och kompletterade projektportföljen på ett bra sätt. Efterfrågan var stor på insatsområdet som syftar till att öka små och medelstora företags konkurrenskraft, medan det var svårare att få projekt till insatsområdena som handlar om att stödja övergången till en koldioxidfri ekonomi inom alla sektorer och att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastuktur. Tillväxtverket satte därför in riktad information, vilket resulterade i något fler ansökningar inom insatsområdet som syftar till att stödja övergången till en koldioxidfri ekonomi inom alla sektorer.

År 2017 – projekt i skärningspunkt och transnationella komponenter i fokus

Under 2017 efterlystes särskilt projekt i skärningspunkten mellan två eller flera fokusområden, och ansökningar inom fokusområdet testverksamhet. I utlysningarna efterfrågades också transnationella komponenter från pågående projekt med internationaliseringsambitioner inom insatsområdena att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation, att öka små och medelstora företags konkurrenskraft och att stödja övergången till en koldioxidfri ekonomi inom alla sektorer. Slutligen önskades bredbandsinvesteringar i form av ortssammanbindande nät för särskilt angivna sträckor inom Haparanda, Överkalix, Pajala och Älvsbyns kommuner. De projekt som beviljades medel kompletterade projektportföljen och hade god förankring i de aktuella regionerna samt kunde tydligt visa att näringslivet ville delta.

Många av de sökande levde upp till kravet om ett aktivt arbete med hållbarhetsaspekterna, men det var något svårare att få projekten att tänka skärningspunkter, så att projekten tydligt specificerar branscher som de vill sammanföra. Efterfrågan var relativt låg men stabiliserades efterhand. Det var stor variation i efterfrågan inom de olika insatsområdena. Budgetarna var i stort sett intecknade för insatsområdena om att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik och att öka små och medelstora företags konkurrenskraft, medan närmare halva budgeten var kvar inom insatsområdet som syftar till att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation. Drygt 42 procent var kvar inom insatsområdet att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer. Inom insatsområdet som syftar till att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinфраstruktur fanns cirka 55 procent av budgeten kvar, under året beviljades flera större infrastrukturprojekt och budgeten inom detta insatsområde blev därför nästan helt intecknad.

Efter utgången av år 2017 var totalt 114 projekt beviljade medel, vilket innebär att nära 69 procent av den dåvarande budgeten var intecknad.

År 2018 – flytt av medel som ett resultat av halvtidsavstämning

Under utlysningarna som gjordes 2018 tog Tillväxtverkets personal emot tidiga projektidéer från sökanden och gav vägledning inför ansökningsförfarandet. De samverkade även med regionalt utvecklingsansvariga. I de projekt som hittills avslutats kunde många visa att resultaten kommit företagen i regionen till nytta. I slutet av året genomförde Tillväxtverket en resultatspridningskonferens i Skellefteå, eftersom flera projekt hunnit avslutas och flera externa utvärderingar hade kommit ut med rapporter, uppdelade efter insatsområde. Utvärderare från Ramboll, Sweco och Kontigo presenterade sina iakttagelser om de tematiska målen att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation, och att öka små och medelstora företags konkurrenskraft, samt när det gällde samverkan inom regionalfonden. Projektägare presenterade också resultat från projekt inom de tematiska målen att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation, att öka små och medelstora företags konkurrenskraft och att stödja övergången

till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer. Målgruppen var medlemmarna i Strukturfondspartnerskapet, regionalt utvecklingsansvariga, myndigheter, följeforskare, ett begränsat urval av projektägare inom de nämnda tematiska målen samt andra intressenter i regionen.

Under året gjorde Tillväxtverket även en begäran till EU-kommissionen om att göra vissa programändringar. Det gällde framför allt att flytta medel från insatsområdet att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation, till insatsområdet som syftar till att öka små och medelstora företags konkurrenskraft, men det fanns även önskemål om att sänka vissa mål med koppling till resultatramverket. I slutet av 2018 godkände EU-kommissionen flytten av medel och justeringarna av målvärdet samt en justering av målvärdet 2018 för det finansiella delmålet inom insatsområdet som handlar om att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer.

År 2019 – valutakursjustering tillför nya medel till programmet

Under 2019 justerades valutakursen och det tillkom ytterligare medel till insatsområdena. Det innebar bland annat att programmet åter kunde öppna för ansökningar till insatsområdet att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastuktur, som tidigare hade upparbetat alla medel. Merparten av programmets medel är avsatta till insatser inom insatsområdena att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation, att öka små och medelstora företags konkurrenskraft och att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastuktur. Under året omfördelades också resultatreservens medel, vilket innebar en större budget för insatsområdena att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik och att öka små och medelstora företags konkurrenskraft, medan övriga insatsområden minskade något. Nya förenklade redovisningsalternativ infördes också under 2019. De nya alternativen var en klumpsumma för förstudier samt att personalintensiva projekt kunde redovisa sina faktiska personalkostnader och utöver det få ett fastställt procentuellt schablonpåslag för övriga kostnader. Om inget av de nya alternativen var tillämpliga för projektet skulle faktiska kostnader fortsätta att användas.

Partnerinvest i norr, fond 2, sköt till ägarkapital till små och medelstora företag i tidiga utvecklingsfaser, vilket resulterade i investeringar i totalt 27 bolag.

Efterfrågan varierade mycket mellan de olika insatsområdena. Den var stor inom insatsområdena om att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik och att öka små och medelstora företags konkurrenskraft, men lägre inom insatsområdena att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer och att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastuktur. Det om övergången till en koldioxidsnål ekonomi var nytt, så den lägre efterfrågan kan bero på att det tar tid att arbeta in sig hos målgruppen. För det andra insatsområdet kan orsaken vara att planarbetet varit eftersatt i regionen, vilket gjort att det har tagit tid att identifiera investeringar som är möjliga att genomföra inom ramen för programmet. Två projekt om hamninvesteringar har också hamnat i långdragna notifieringsprocesser hos EU-kommissionen. Med riktade informationsinsatser har dock efterfrågan stabiliserats efter hand; programgenomförandet har på det stora hela fungerat väl och kvaliteten på projekten har för det mesta varit hög.

År 2020 – åtgärder för att möta effekterna av coronapandemin

Coronapandemin har haft stor påverkan på samhället och projekten, och krisen har drabbat företagen i Norrbotten och Västerbotten hårt. Bland de mest utsatta branscherna finns besöksnäringen inklusive hotell och restaurang, aktivitetsföretag, persontransporter och företag med kroppsnära tjänster samt tillverkningsindustrin. Många företag behöver stöd för att verksamheterna inte ska behöva läggas ned. Projekten har drabbats olika hårt, men de som lättare kunnat ställa om till digitala möten och metoder har överlag klarat sig bättre. De flesta projekt upplever dock svårigheter med att inte kunna träffas fysiskt.

Under 2020 genomfördes en ordinarie ansökningsomgång inom programmet för Övre Norrland, men också två bredbandsutlysningar och två ansökningsomgångar som var riktade för att stötta företag i kris på grund av coronapandemin. Utlysningarna om coronastöd öppnades som ett svar på EU-kommissionens Coronavirus Response Investment Initiative (CRII) och Coronavirus Response Investment Initiative Plus (CRII+).

Tillväxtverket bestämde att en utlysning skulle vara öppen för ansökningar om insatser som är kopplade till företagsstöd. Regeringen beslutade att stödet kunde lämnas inom ramen för utlysningen, och Europeiska regionala utvecklingsfonden godkände att medel kunde flyttas mellan Övre Norrlands olika insatsområden. Utlysningen var inriktad på insatser som syftar till att stötta företag i Norrbotten och Västerbotten som drabbats till följd av coronapandemin. Ansökan var endast öppen för de regionalt utvecklingsansvariga i Region Norrbotten och Region Västerbotten. Inriktningen var insatsområdet som syftar till att öka små och medelstora företags konkurrenskraft, och syftet var att stötta företag inom sektorer som blivit särskilt drabbade. Det kom in två ansökningar om ramprojekt, en vardera från regionerna, och båda prioriterades. Den andra utlysningen som riktades mot coronastöd var öppen för ansökningar från organisationer som redan hade pågående projekt i Övre Norrland, och de kunde ansöka om utökad budget i samband med att de utökade verksamheten i projekten. Tanken var att nyttan av projekten skulle nå företagen fort. Det kom in åtta ansökningar, varav två projekt blev beviljade utökad stöd.

“Eftersom nya aktörer välkomnas räknade Tillväxtverket med att dessa då kunde behöva ett mer omfattande stöd under processen jämfört med aktörer som redan är bekanta med förfarandet.”

Kapitel 3

Projekt och projektägare i programmet för Övre Norrland

Nya aktörer har tillkommit under programperioden

I projektportföljen finns både länsspecifika och länsöverskridande projekt, med aktörer och aktiviteter i båda länen. I början av programperioden kom ansökningarna främst från tidigare kända aktörer, exempelvis universiteten och deras näringslivsorganisationer, science parks, kommuner, regionförbund, landsting, ekonomiska föreningar inom till exempel besöksnäringen, länsstyrelser, industriella utvecklingscenter och andra branschföreträdare.

Under programmets gång har nya aktörer tillkommit och både större organisationer och privata företag sökte projektmedel trots att de inte hade samma erfarenhet av ansökanprocessen. Eftersom nya aktörer välkomnas räknade Tillväxtverket med att dessa då kunde behöva ett mer omfattande stöd under processen jämfört med aktörer som redan är bekanta med förfarandet. Att även privata företag söker projektmedel kan vara en indikation på att den privata sektorn ökar sina investeringar inom FoU, något som ligger i linje med de behov som lyfts i den regionala analysen. Projektportföljen innehåller många samverkansprojekt där flera aktörer gått samman i större projekt, t.ex. ett universitet och andra aktörer eller flera kommuner. Det gör att projekten är väl förankrade men samtidigt mer komplexa.

Fördelningen mellan fokusområden ändrades

Efter de första utlysningssomgångarna var projektportföljen inte helt balanserad när det gäller programmets fokusområden, även om alla fokusområden var sökbara. Från början dominerade upplevelsenärings- och kulturella och kreativa näringar, tillsammans med teknik- och tjänsteutveckling inom industrin och digitala tjänstenärings- och smart region. Det kan bero på att exempelvis besöksnäringen och IKT-området mobiliserade inför första ansökningsomgången. Datacenterbranschen var helt ny i dessa

sammanhang, och det verkade vara särskilt intressant med satsningar på additiv och digital tillverkning samt innovationer som är kopplade till rymden. Efterhand tillkom fokusområden som Testverksamhet och Innovationer inom hälso- och sjukvård och Hållbar energi- och miljöteknik samt Life Science. I slutet av programperioden innehöll projektportföljen satsningar med god spridning av aktörer, branscher och mottagare. Samtliga fokusområden fanns representerade, och även projekt med skärningspunkter mellan fokusområdena.

Projektens inriktningar

Den övervägande delen av projekten inriktar sig mot insatser för programmets huvudsakliga målgrupp, små och medelstora företag, i syfte att stärka deras konkurrenskraft. Där ryms insatser som är riktade direkt mot enskilda företag, som företagsstöd och riskkapital, men också rådgivningsinsatser som är riktade mot grupper av företag. Det kan exempelvis gälla att expandera på nya marknader, att tillvarata forskningens resultat i affärsverksamheten eller att väva in jämställdhet i företagets affärsstrategi och kommunikation. Även satsningar för ökat nyföretagande finns representerade. Strategiskt viktiga besöksnäringar i båda länen finns med, liksom riktade insatser mot entreprenörer och kreatörer inom de kulturella och kreativa näringarna. Det finns också hamnprojekt, projekt med inriktning mot koldioxidsnål ekonomi, projekt som är riktade mot klusterutveckling inom en viss bransch eller mot att stärka FOU-samverkan mellan akademi och företag inom olika områden, och projekt som är riktade mot IKT-utveckling inom offentlig sektor.

Satsningar på nyindustrialisering finns i projektportföljen, och det är ett område som Tillväxtverket är verksamt inom genom ett regeringsuppdrag. Det finns även projekt som beviljades medel innan regeringsuppdraget kopplat till nyindustrialisering uppkom. Dessa har koppling till detta område genom att bidra till, och på olika sätt förstärka, de fyra fokusområden som regeringen pekar på. Ett exempel är de konkreta företagsinvesteringarna som görs inom ramprogrammen för företagsstöd.

Projektägaren är en nyckelfaktor när vi studerar projektportföljen och vilka kännetecken som finns för de mer välfungerade projekten. Framgångsfaktorer för projektägare är att

- ha en god planering och styrning
- se till att projekten fokuserar på de mål och aktiviteter som de föresatt sig att genomföra
- lyckas stimulera till engagemang
- ha väl förankrade och genomarbetade ansökningar.

Sammanfattningsvis stämmer projektportföljen överens med programmets intentioner. Även harmoniseringen till nationella och/eller regionala strategier eller satsningar är synlig, exempelvis digitaliseringsstrategin, regionala transportplaner och regionala utvecklingsstrategier. Projekten har generellt god förankring i de regioner där de avser att verka och kan tydligt visa att näringslivet vill delta.

Kapitel 4

Erfarenheter och lärdomar

Under programgenomförandet har Tillväxtverket dragit en rad lärdomar och kunskaper som är viktiga att förvalta i det fortsatta arbetet med programmet och i arbetet inför den kommande programperioden.

Krävande att ansöka och klara finansieringen

Tillväxtverket har fått signaler om att vissa mindre näringslivsnära aktörer i regionen avstår från att söka medel och driva projekt, utan i stället satsar på att leverera tjänster till projekt, eftersom man anser att risken är för stor och villkoren inte är tillfredställande. Ansökningsförfarandet, inklusive den regionala och lokala förankringen, har visat sig vara krävande för nya aktörer, och några har behövt göra mer än ett försök innan de lyckas få till en komplett ansökan.

Ett hinder som tidigt uppdagades är brister i samordningen mellan programmets genomförande och statsstödsförordningarna. Därför har Tillväxtverket arbetat förebyggande med dessa frågor och tidigt fångat upp vad projekten vill genomföra för att kunna hjälpa till med att styra stödsökande rätt utifrån de förordningar och regler som finns.

En vanlig orsak att projekt inte lyfts upp till prioritering är att de inte har fått någon medfinansiering, eller betydligt lägre än de ansökt om. Det händer också att projekt inte passar in i programmet och inte är förenliga med regelverket. Andra orsaker är att de sökande bedöms ha för svag genomförandekapacitet, att de avsett att söka stöd hos en annan finansiär eller att de bestämde sig för att komma in med en ny omarbetad ansökan.

Generellt har det också varit svårt att få projekten att tänka skärningspunkter mellan fokusområdena, där projekten tydligt specificerar vilka branscher som de vill sammanföra.

Tillväxtverket ser gärna en större bredd av sökande. Ett hinder för detta kan dock vara att den övriga medfinansieringen av projekten ska vara minst 50 procent av projektens totala budget. Mindre aktörer har också sällan samma kännedom om regionala strategier och prioriteringar som större, mer vana projektägare. De har heller inte samma möjligheter att arbeta med långsiktig förankring hos potentiella medfinansiärer, vilket kan minska deras möjligheter att beviljas medel.

Kostnadstäckning och administration av projekten

En utmaning är att en del aktörer inte är lika intresserade som förr av att driva projekt inom programmet, till exempel universiteten i regionen. De orsaker som framkommit är att de inte får full kostnadstäckning för sina indirekta kostnader och lönepåslag, att administrationen är betungande administration och att programmets fokus på företagsnytta gör de akademiska incitamenten mindre för lärosätena.

Det dröjer också innan vissa projekt kommer i gång efter att de beviljats medel, bland annat på grund av upphandlingar.

Tillväxtverket har tagit lärdom av den kunskap som har inhämtats och har under programperioden gjort ett antal förändringar som förhoppningsvis leder till mindre administration för projekten. Det har bland annat införts ett antal nya redovisningsalternativ för vissa typer av projekt. Våra handläggare strävar också efter att erbjuda en hög servicegrad, tydlig information och vägledning inför och under ansökningsförfarandet, genom personliga möten, digitala möten och telefonsamtal.

Aktivitetsindikatorerna visar goda resultat

I början av programperioden var utfallen av aktivitetsindikatorer, som väntat, relativt blygsamma i förhållande till programmets mål. Däremot kunde vi ganska snabbt konstatera att projektägarnas ambitionsnivåer överträffade programmets målvärden för de flesta indikatorer. Det finns också indikatorer där projektens angivelser vida överskrider målvärdena i programmet, exempelvis när det gäller

- ▶ antalet företag som får annat ekonomiskt stöd än bidrag
- ▶ privata investeringar som matchar offentligt stöd till företag
- ▶ privata investeringar som matchar offentligt stöd till små och medelstora företag (annat än bidrag)
- ▶ privata investeringar som matchar offentligt stöd till innovations- eller FoU-projekt
- ▶ antalet företag som får stöd för att introducera produkter som är nya för marknaden
- ▶ antalet nya digitala tjänster.

Skillnaderna mellan programmets och projektens satta mål kan bero på att programmets målvärden var för lågt satta, att vissa indikatorer var svårtolkade och att pro-

jekten hade orealistiska mål. Under programperioden gjorde vi därför kontinuerliga kvalitetsöversyner och följde upp projektens inrapportering av indikatorutfall. Vår bedömning är att det går att lita på utfallen för varje indikator för sig. Lärdomar från utmaningarna med indikatorrapporteringen tar vi med in i nästa programskrivningsprocess.

Få projekt omfattar hållbarhetsaspekten mångfald

Det finns tre hållbarhetsaspekter som alla projekt ska förhålla sig till:

Efter de första ansökningsomgångarna framgick det tydligt att det främst var jämställdhet och delvis miljö som återspeglades i projektens insatser, men att kvaliteten varierade. Vissa projekt genomsyras tydligt av jämställdhetsarbete och har med det perspektivet i allt från förankringsarbete, projektplanering och genomförande till spridning och överlämning av resultat. I andra projekt finns ett mindre genomarbetat jämställdhetstänk som inte genomsyrar alla delar.

Hållbarhetskriteriet miljö har haft relativt stort genomslag och har varit tydligast i projekt inom insatsområdena som handlar om att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation, att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer och att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinфраstruktur. Alla projekt inom insatsområdet att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinфраstruktur bedöms bidra till att minska transporternas negativa miljöpåverkan. Ekonomi tycks vara det starkaste skälet för att företag engagerar sig i miljöarbete.

Mångfald är däremot mindre förekommande, och då handlar det främst om beskrivningar om att projektet har en öppen och inkluderande ansats. Det förekommer dock projekt som tydligt riktar sig mot målgruppen utrikesfödda företagare. I många utlysningar har det uttryckligen stått att projekten ska arbeta aktivt med mångfald. Exempelvis var en utlysning 2016 inriktad på integration, mångfald och företagande, och det fanns ett krav på att projekten skulle ha koppling till en samtida utlysning som Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige hade inom integrationsområdet. I samband med detta blev tre projekt beviljade medel.

Jämställdhet och genus har en framskjuten position inom Luleå tekniska universitet, vilket märks i ambitionsnivån för det kriteriet i deras projekt. Det höjda kravet från regionalt utvecklingsansvariga har också bidragit till en viss ambitionsnivåhöjning hos de sökande, främst inom jämställdhetsområdet.

Vissa av bredbandprojekten har haft svårt att koppla målen och aktiviteterna till hållbarhetsaspekterna jämställdhet och mångfald. Effekter av projekten bedöms dock ha en nära koppling till aspekten miljö eftersom snabbare uppkoppling exempelvis möjliggör distansmöten i stället för resande. Tillgången till bredband och nya IKT-tjänster är ett viktigt steg mot ett mer geografiskt jämlikt samhälle där människor har tillgång till information, utbildning, digitala e-tjänster och andra välfärdstjänster på mer lika villkor.

Utvärderingarna visar skiftande resultat

Under programperioden har de olika tematiska målen granskats av olika utvärderingsföretag.

Insatsområde 1

Efter halva perioden utvärderade Ramboll insatsområdet som handlar om forskning, teknisk utveckling och innovation, och resultatet visar att programmets inriktning och specifika mål ligger väl i linje med det övergripande målet om att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation. De projekt som beviljats medel bidrar till att programmet ska nå målen "öka andelen företag som samarbetar i sin innovationsverksamhet" och "högre andel företag med innovationsverksamhet". Utvärderingen visar även att näringslivet är delaktigt och engagerat i projekten. Vidare framgår att programmets projektportfölj ligger väl i linje med de valda fokusområdena för smart specialisering, även om Ramboll anser att det finns en risk att fokusområdena är för breda för att främja utvecklingen av regional spetskompetens.

Hållbarhetsaspekterna anses vara tydligt integrerade i projektens planering och aktiviteter. En riskfaktor som lyfts upp är de få incitamenten för enskilda forskare att delta i programmet, något som på sikt kan minska universitetens intresse för att äga och driva projekt.

Slutsatserna som dras i rapporten styrker till största del Tillväxtverkets uppfattning. Utvärderingen tyder på att vi arbetar i rätt riktning, men den lyfter också upp de områden som är svagare och där vi behöver arbeta vidare.

Insatsområde 2 Ramboll har också utvärderat digitaliseringsprojekt inom insatsområdet att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik, men den utvärderingen går inte specifikt in på Övre Norrland utan omfattar landet som helhet. Resultatet visar att digitaliseringsprojekten bör arbeta för att involvera nya stödorganisationer, alternativt utveckla de befintliga. Man anser att projekten genomförs enligt plan men saknar ordentlig förankring inom den egna organisationen. Ramboll lyfter att digital tjänsteutveckling handlar om att utforska ett behov tillsammans med användarna och tillåta sig att testa och misslyckas, något de anser vara svårt inom regionalfonden där det på förhand ställs höga krav på redovisade aktiviteter och mätbara mål.

Stödet till utbyggnad av bredband, som berör de tre norra programmen, är också utvärderat i samverkan med Jordbruksverket som är förvaltande myndighet för Landsbygdsprogrammet. Utvärderingen visar att bredbandsinfrastrukturen har betydelse för företagande och arbetsmarknad men är svår att i direkt anslutning till projektens genomförande påvisa i siffror. Även hushållens bredbandstillgång gynnar landsbygdsföretagen eftersom bra förutsättningar för boende är viktigt för deras kundunderlag och kompetensförsörjning. Majoriteten av företagarna uppger att bredbandstillgång är viktigt för deras företagande, samtidigt som fiberutbyggnaden inte tycks ha gett en mätbar effekt på omsättning eller sysselsättning. Skillnaden mellan stad och land minskar genom bredbandsutbyggnad, men för ett enskilt område går det inte att identifiera kausala samband mellan fibernätsutbyggnad och ekonomisk utveckling eftersom det är internettillgången som helhet som skapar förutsättningar för utvecklingen. Utvärderingen visar vidare att de offentliga bredbandsstöden har varit effektiva i att uppnå det kvantitativa bredbandsmålet och stimulera lokal mobilisering. Samtidigt finns kritik mot hur stöden fördelas, såsom att modellen inte är den effektivaste för att stimulera marknaden att bygga i glest befolkade områden, att urvalskriterierna inte gör det möjligt att väga in fler faktorer än det numerära målet vid beslut, och att vissa av stöden inom landsbygdsprogrammen kan ha gått till områden som ändå hade kunnat byggas ut på kommersiell grund. Stödformen kan leda till stora variationer i anslutningskostnader, den eliminerar inte risken för "vita fläckar", och ett stort ansvar läggs på lokala aktörer. Det finns även kritik mot bristen på samordning av programmen. Bredbandsutbyggnad är en avgörande faktor för att företag ska kunna vara verksamma i hela landet. Ur regionalpolitiskt hänseende framstår bredbandsinvesteringar som effektiva åtgärder eftersom de har stor betydelse för att skapa en känsla av inkludering.

Insatsområde 3

Sweco har gjort en programutvärdering av insatsområdet som syftar till att öka små och medelstora företags konkurrenskraft, och i februari 2017 presenterades en delrapport som grundar sig på en portföljanalys av projekt som hade beviljats finansiering t.o.m. juli 2016. En framträdande stödform i programmet är olika grupprådgivningsinsatser som bygger på beprövade erfarenheter. Besöksnäringen har fått 28 procent av de beviljade medlen. Insatserna för att stödja besöksnäringen syftar till en ökad tillväxt eftersom den fördubblat sin omsättning under de senaste tio åren. Portföljanalysen visar att många satsningar gäller nyföretagande och att få projekt har inriktning på kulturella och kreativa näringar. Besöksnäringens projekt följer ett liknande upplägg som under den tidigare programperioden, delvis bortsett från omfattningen av turismprojektet Destination Capacity Building (DCB). Även ramprojekt för företagsstöd följer samma upplägg som tidigare. Swecos slutsats är att projekten inte är så innovativa och att det är oklart hur hållbarhetskriterierna ska användas som verktyg för att projekten ska uppnå sina mål i praktiken. Det finns ett inbyggt antagande om att projektens inriktning i sig säkerställer att de horisontella aspekterna efterlevs. Slutsatser inför det fortsatta programgenomförandet är att inte satsa medel på fler breda nyföretagarprojekt och näringslivsnära projekt, utan man behöver satsa på att få fram spetsigare projekt, tillsammans med de regionalt tillväxtansvariga. Sweco påpekar också att de kulturella och kreativa näringarna inte var så väl representerade i programmet. Detta var något som Tillväxtverket tog hänsyn till, och vi efterfrågade särskilt detta i en senare utlysning.

Sweco skriver vidare att en hög andel av projekten saknar en tydlig projektlogik och att många riktar sig mot företag som främst anses verka på en lokal marknad. Anledningen till det senare uppges vara att början av programperioden präglades av gynnsamma omvärldsfaktorer, vilket gjorde det svårare för projekten att engagera företagen. Utvärderaren rekommenderar att programmets mål bör bli mer specifika för att möta tydligt identifierade och formulerade regionala behov. Bedömningen är att insatserna verkar nå de små och medelstora företagen, inte minst genom ramprogrammen för företagsstöd i Norrbotten och Västerbotten, Partnerinvest i norrs investeringar av ägarkapital i små och medelstora företag i tidiga utvecklingsfaser och Swedish Laplands stora besöksnäringens projekt.

Insatsområde 4 Sweco har också presenterat en programutvärdering av insatsområdet som handlar om att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer. Resultatet visar att det tematiska målet inom de åtta regionala kontoren samt det nationella programmet ger ett mervärde till den ordinarie politiken och att roll- och ansvarsfördelningen är tydlig. Generellt fungerar kontakten mellan handläggare och projektägare väl. Detta relaterar handläggarna i Övre Norrland till, och upplever att de arbetar i nära kontakt med projekten. Utvärderingen visar även att det finns utmaningar som bristande problemanalys, policymix av mjuka och hårda åtgärder samt få synergier med andra aktörer, insatser och program.

Insatsområde 5 Ingen tematisk utvärdering har presenterats inom insatsområdet som syftar till att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinфраstruktur.

Insatser för att möta de negativa effekterna av covidpandemin

En extern utvärderare, Oxford research, har analyserat hur pandemin har påverkat genomförandet av genomförandeprojekt, ramprojekt och finansieringsprojekt inom tematiskt område 3. Man gjorde följande bedömning:

- ▶ Genomförandeprojekten har varit framgångsrika i att hantera pandemin.
- ▶ Statliga förordningar har hindrat en anpassad användning av ramprojekten.
- ▶ Portföljbolagen inom finansieringsprojekten har klarat sig förhållandevis väl och har fortsatt att utvecklas, medan utvecklingen av de regionala riskkapitalstrukturerna har påverkats i något negativ riktning.

Kapitel 5

Fördjupning per insatsområde

Här sammanfattar vi varje insatsområde närmare genom att beskriva förutsättningarna och sammanfatta projektportföljerna inom respektive område.

Insatsområde 1 – stärka forskning, teknisk utveckling och innovation

Insatsområde 1 har följande investeringsprioritering:

”Att främja företagsinvesteringar inom forskning och innovation och utveckla kopplingar och synergieffekter mellan företag, forsknings- och utvecklingscentrum och den högre utbildningssektorn, särskilt främjande av investering i produkt- och tjänsteutveckling, tekniköverföring, social innovation, miljöinnovation, offentliga tillämpningar, efterfrågestimulans, nätverk, kluster och öppen innovation genom smart specialisering, och stödja teknisk och tillämpad forskning, pilotverksamhet, tidiga produktvalideringsåtgärder och kapacitet för avancerad produktion och förstagångsproduktion, särskilt vad gäller viktig möjliggörande teknik och spridning av teknik för allmänna ändamål.”

Ca 22 procent av EU-medlen i programmet används till detta insatsområde. Projekt inom insatsområdet kan exempelvis bidra till fler innovativa miljöer där universitet, forskningsinstitut, näringsliv och det omgivande samhället kan mötas. Medlen kan också bidra till att forskningens resultat kommer till nytta i befintliga och nya företag och i offentlig verksamhet.

Generellt har det varit ett stort intresse för att söka medel inom insatsområde 1. Under analyserade perioden beviljades 65 projekt medel, och de är fördelade på de två målen som handlar om att öka innovationsverksamheten i företag och stärka utveckling av och tillgänglighet till innovationsstödjande system och miljöer samt att öka forsknings- och innovationssamverkan mellan akademien, näringsliv, myndigheter och civila samhället. Många av projekten är universitetsdrivna men science parks är också vanliga projektägare inom insatsområdet.

Projekten har en stor spridning med satsningar inom bland annat life science, rymdbranschen, gruvbranschen, datacenter, sjuk- och hälsovård, clean tech, hållbar stadsutveckling och ny teknik (5G och AI). Projekten omfattar även testbranschen samt strategiska satsningar för ökat systematiskt innovationsarbete. Även gamification är ett stort område som knyter an till många olika branschers utveckling. I projektportföljen är det vanligare med breda och allmänna innovationslösningar än projekt som är spetsiga och

mer avgränsade. Många av de bredare satsningarna riktar sig till inlandets företag, och det speglar ganska väl hur marknaden ser ut. I Norrbotten är rymdteknik framträdande och har fått en stor del av insatsområdets medel. I Västerbotten har de pengamässigt största satsningarna gjorts på miljöteknik och säkerhet. I inlandet kan man se att medlen har gått till träinnovationer och innovationer inom skogsteknik.

Flera av projekten har lett till nya samarbeten mellan akademi och näringsliv. Vidare har bredden av projekt gjort att många små och medelstora företag från olika branscher kunnat ta del av insatser och utveckla sitt samarbete eller sin egen innovationsverksamhet.

Under perioden skedde en del förändringar i budgeten för insatsområdet. Valutakursförändringen gjorde att insatsområdet fick tillbaka lite medel, men inte behålla resultatreserven. Medel flyttades också från insatsområdet till andra insatsområden, bland annat inför 2020, för att motverka negativa marknadseffekter till följd av coronapandemin.

Insatsområde 2 – öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationstekniken

Insatsområde 2 har investeringsprioriteringen ”Att öka utbyggnaden av bredband och höghastighetsnät och stödja antagandet av ny teknik och nätverk för den digitala ekonomin”.

Cirka 6 procent av EU-medlen i programmet ska användas till detta mål. Det handlar främst om utbyggnad av bredband och höghastighetsnät i områden där det inte är kommersiellt motiverat för nätverksoperatörer att investera. Även utbyggnaden av e-tjänster kan stödjas.

Det har varit ett stort intresse för ansökningar inom insatsområdet, med satsningar på utbyggnad av bredbandsnätet samt IKT-satsningar. Bland IKT-satsningarna finns bland annat utveckling av digitala verktyg och plattformar för företagande och näringsliv samt digitala satsningar inom sjuk- och hälsovård. När det gäller indikatorer har projekten satta mål som överskrider programmets samlade mål med råge.

Stora medel satsas på bredband och ortssammanbindande nät, och satsningarna är spridda över båda länen. När det gäller digitalisering handlar det främst om strategiska projekt med en lägre budget som till stor del drivs av regionerna själva.

I de regionala utvecklingsstrategierna och i regionala digitala agendor betonas att en effektiv bredbandsinfrastruktur är ett mycket angeläget och strategiskt utvecklingsområde som är avgörande för regionens utveckling och tillväxt. Även regionanalysen visar att Övre Norrland behöver distansöverbyggande infrastruktur och digitala lösningar så att företagande och sysselsättning blir mindre platsberoende, och arbetsmarknaden mer flexibel. Det är en utmaning att säkerställa den digitala delaktigheten i hela regionen eftersom en del platser helt saknar möjlighet till uppkoppling av god kvalitet. De ortssammanbindande nät som byggs i projekten motsvarar inte det totala behovet av bredbandsutbyggnad i Norrbotten och Västerbotten, men de omfattar sträckorna som har fått högst prioritet utifrån regionala behov. Satsningarna inom bredbandsprojekten är tydligt kopplade till bredbandssatsningar inom Landsbygdsprogrammet, både i planering och i genomförande.

Inom insatsområdet pågår fortfarande många projekt och därför är resultatet ännu inte uppnått, men insatsområdet väntas överträffa de satta målen.

De flesta projekt ägs av offentlig sektor och kommunägda privata aktiebolag. Det är svårt att bedöma påverkan på små och medelstora företag i dessa fall, eftersom målgruppen inom insatsområdet kan vara invånare, när det inte handlar om bredbandsprojekt.

Flera projekt som beviljats medel för ortssammanbindande bredbandsnät har drabbats av förseningar, dels på grund av brandrisk vid grävning under varma och torra somrar, vilket har inneburit att projekten har behövt förlängas. I Övre Norrland är projekten beroende av en relativt kort grävsäsong och bristen på entreprenörer som kan utföra jobben har varit begränsad då flera stora industrisatsningar genomförs och konkurrerar om resurserna.

Under 2019 fick insatsområdet utökade medel efter omfördelningen av resultatreserven, och det blev då aktuellt med ytterligare satsningar på ortssammanbindande nät.

Insatsområde 3 – öka små och medelstora företags konkurrenskraft

Insatsområde 3 har två investeringsprioriteringar: "Att främja entreprenörskap, särskilt genom att underlätta det ekonomiska utnyttjandet av nya idéer och främja skapandet av nya företag inklusive genom företagskuvöser" och "Stödja kapacitet för SMF att växa på regionala, nationella och internationella marknader och att ägna sig åt innovationsprocesser".

Cirka 42 procent av EU-medlen i programmet ska användas till detta insatsområde. Projekt inom insatsområdet ska bidra till att öka antalet nystartade företag och till att de befintliga kan växa. Det är också prioriterat med projekt som bidrar till företags kapitalförsörjning där marknaden inte fungerar. Här ingår även hjälp för företag att nå nya marknader.

De regionala strategierna för utveckling och innovation påtalar att människors kreativitet och uppfinningsförmåga lägger grunden för nytänkande, förnyelse och en mer entreprenörsinriktad miljö i Övre Norrland. Genom att prioritera de regionala fokusområdena stärks den internationella konkurrenskraften.

Intresset för insatsområdet var stort genom hela programperioden, med ett högt söktryck vid utlysningarna. De pengamässigt största satsningarna gäller besöksnäringen, ramprojekt och medel till Partnerinvests fond för riskkapital till företag. Utöver det är inkubatorer och acceleratorer vanliga, och de har en god spridning sett till geografiskt område och bransch. Några satsningar har anpassats till digitala kanaler för att kunna nyttjas platsoberoende, vilket också är något som har blivit vanligare sedan pandemins start. Det finns även mer avgränsade satsningar som exempelvis riktar sig mot företag inom life science, kulturella och kreativa näringar och miljöteknik. Vidare finns satsningar på klustersamverkan, och båda länen har satsningar som ska främja export och internationella affärer. Insatsområdet inrymmer två ramprojekt som syftar till att stödja företag och branscher som drabbats hårt av coronapandemin. Det ena är en satsning på inlandets näringsliv och det andra en satsning på besöksnäringen. Programområdet Övre Norrland har även genomfört en riktad utlysning som är kopplad till coronapandemin och dess effekter på företagen. Många befintliga projekt har också styrts om sina aktiviteter för att möta de nya förutsättningarna som har uppkommit i och med coronapandemin.

Projektportföljen omfattar 75 beviljade projekt som bedrivs av 37 olika stödmottagare. Många projekt drivs av regionerna och kommuner som ofta har projekt nära näringslivet. Dessa projekt får ofta en bredare karaktär jämfört med branschspecifika projekt som leds av branschorganisationer. Andra exempel på projektägare är universitet och science parks.

Bedömningen är att projekten genomförs effektivt eftersom de flesta har vana projektägare. Bland utmaningarna märks främst de stora samverkansprojekten, eftersom det ibland har varit svårt att få tillräckligt många små och stora företag att delta i projekten. Detta märks främst i Norrbottens och Västerbottens inland. En annan utmaning för inlandet är glesheten, en ensidigare branschstruktur och en generellt sett hög medelålder bland företagen.

På grund av det stora intresset under hela programperioden fördelades resultatreserven från övriga områden till detta insatsområde. Vi gjorde också en valutakursomvandling för att tillföra mer medel.

Samtliga indikatormål inom insatsområdet har överträffats med stor marginal.

Insatsområde 4 – stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi i alla sektorer

I insatsområde 4 finns två investeringsprioriteringar, ”Främja energieffektivitet och användning av förnybar energi i företag” och ”Stödja energieffektivitet, smart energiförvaltning och användning av förnybar energi inom offentliga sektorer, även i offentliga byggnader och inom bostadssektorn.”

Strax under 5 procent av EU-medlen i programmet ska användas till detta mål. Projekt som får stöd kan exempelvis främja ökad produktion och distribution av förnybar energi eller stimulera ökad energieffektivisering och användning av förnybar energi.

Initialt var det svårt att få projekt till insatsområdet, och det bestod inledningsvis främst av förstudier. Många av förstudierna gick dock vidare till genomförandeprojekt. Tillväxtverket gjorde också riktade informationsinsatser, och med tiden kom ett jämnare inflöde av projektansökningar. Totalt har 28 projekt beviljats medel.

Inriktningen varierar: företag, offentlig sektor och bostadssektorn. Projekten drivs av både universitet och aktörer inom offentlig sektor, och näringslivet är nära medverkande. Merparten av projekten handlar om satsningar på att öka energieffektiviteten och användningen av förnybar energi inom offentlig sektor och bostadssektorn. Projekten i portföljen bedöms ha en inriktning som ligger väl i linje med programmets intentioner, och majoriteten håller hög kvalitet. De flesta av projekten drivs av erfarna projektägare och samtliga projekt har engagerade samverkansaktörer och deltagare.

Det finns en god spridning på insatserna och de två länen väljer att satsa på liknande saker. Portföljen innehåller ett par projekt med en bredare ansats, exempelvis ett projekt med ett konsumtionsperspektiv på hållbarhet och det offentliga ansvaret för en hållbar utveckling av en stad. Det finns också några smalare och konkretare projekt om laddstolpar för elfordon och mätning av elbilskörning i kallt klimat samt satsningar som handlar om solel, både hur investeringstakten kan ökas och hur solelen kan bli mer resurseffektiv i ett kallt klimat. Några andra exempel är satsningar som angriper problemet med negativ miljöpåverkan av fordon samt företagsnära samverkansprojekt som fokuserar på energieffektiviseringar i fastigheter.

Det finns starka kopplingar mellan projekten och andra nationella och regionala insatser som Klimatklivet och olika projektsatsningar. Dessutom är exempelvis energibolag engagerade och aktiva i flera av projekten, liksom i andra regionala satsningar inom energiområdet och omställningen till en koldioxidsnål ekonomi.

Under 2020 flyttades medel över till insatsområdet för att hantera pandemins effekter.

Projekten har haft ett gott utfall kopplat till investeringsprioriteringen, som handlar om att stödja energieffektivitet, smart energiförvaltning och användning av förnybar energi inom offentliga infrastrukturer. Den andra investeringsprioriteringen har haft svårare att uppnå de satta målen. En förklaring kan vara att det funnits andra medel att söka, bland annat via Klimatklivet som är ett investeringsstöd som hanteras av Naturvårdsverket, och det har ansetts vara lättare att söka medel där.

Insatsområde 5 – främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinфраstruktur

Insatsområde 5 har investeringsprioriteringen "Att utveckla och förbättra miljövänliga (även tystare) och koldioxidsnåla transportsystem, däribland transporter på inre vattenvägar och sjöfart, hamnar, multimodala förbindelser och flygplatsinfrastruktur för att främja hållbar regional och lokal trafik." Den har två särskilda mål: "nya och utvecklade multimodala transportförbindelser för en mer hållbar och effektiv övergång mellan olika trafikslag, till nytta för näringslivet" och "öka kapaciteten i befintlig transportinfrastruktur för mer effektiva och hållbara transporter till nytta för näringslivet".

Drygt 20 procent av EU-medlen i programmet användas till insatsområdet. Det kan handla om att skapa lösningar för effektiva byten mellan olika transportslag, både gods- och persontrafik, eller att förbättra kollektivtrafik och energi- och koldioxidsnåla transportslag med tillgång till alternativa bränslen.

Regionanalysen visar att Övre Norrland är starkt beroende av ett väl fungerande och robust transportsystem för gods- och persontrafik, till följd av sitt geografiska läge och långa avstånd mellan orter. Det behövs infrastrukturella åtgärder och många företag efterfrågar miljövänliga transporter.

Insatsområdet hade en långsam start, och en anledning var några långa processer om statsstöd eftersom projekten behövde notifieras hos EU-kommissionen. Det har också varit tydligt att ett länge eftersatt planeringsarbete för infrastruktuursatsningar skapade en flaskhals, för utan färdiga planer var det omöjligt att sätta igång investerings- eller genomförandeprojekt, till exempel kopplat till de större infrastrukturella stråken som till TEN-T (transeuropeiska transportnätet, ett stort projekt som syftar till att maximera logistiken inom infrastruktur och transport i EU), dess länkar och noder. Ansvariga aktörer behöver alltså planera för den typen av investeringar, och Tillväxtverket öppnade därför 2017 upp för rena planeringsprojekt inom insatsområdet. Efter den långsamma starten kom insatsområdet igång med fler ansökningar och projekt.

Projekten i portföljen har god geografisk spridning, passar väl in i programmet och bidrar till att uppfylla regionala strategier. Många handlar om infrastrukturella åtgärder och de beviljas relativt stora stöd. Exempelvis finns projekt som omfattar investeringar och utveckling i hamnar och järnvägsterminaler i regionen. Ett par projekt handlar om förbättrande möjligheter till arbets- och studiependling via kollektivt resande, några handlar om förbättrande logistiklösningar, och ytterligare något projekt handlar om bättre tillgänglighet vid resecentrum. Övervägande del av projektägarna är offentliga aktörer, exempelvis Luleå kommun, Skellefteå kommun, Storumans kommun, Umeå Hamn AB och Piteå Hamn AB.

År 2019 gjordes en valutakursjustering och ytterligare medel tillfördes insatsområdet. Däremot fick det inte behålla resultatreserven. Kvarstående medel flyttades 2020 över till insatsområdet som handlar om att öka små och medelstora företags konkurrenskraft, för att motverka de negativa marknadseffekterna till följd av coronapandemin.

Insatsområdet väntas nå upp till de satta indikatormålen.

Kapitel 6

Avslutande reflektioner

Lärdomar

Lärdomar som har dragits under programperioden är att utlysningstexterna kan formuleras tydligare. Det finns också nätverk där Tillväxtverket i större utsträckning bör bidra med information till de aktörer som vi i dagsläget inte når fram till. Vidare kan vi efterfråga inlandsorters medverkan på ett tydligare sätt. De extra medlen i vår programbudget bör i första hand komma glesbygden till nytta, även om det naturligtvis behövs starka städer som kan vara en motor för att driva tillväxt i hela regionen.

Ibland är det svårt att få genomslag i form av ansökningar utifrån utlysningstextens önskemål. Tillväxtverket skulle behöva ha mer uppsökande verksamhet och fler ansökningsseminarier, något som kommer att diskuteras vidare i dialog med de regionalt tillväxtansvariga.

Många av våra projekt handlar om att förändra strukturer, exempelvis genom satsningar på utökade digitala tjänster, förändrade synsätt och metoder för transporter och resande, satsningar på miljöteknik och hållbar stadsutveckling. Alla satsningar inom programmet är kanske inte revolutionerande, men de bidrar likväl till att utveckla regionen och dess företag.

Möjligheter till långsiktiga resultat

När det gäller långsiktighet varierar projektens förutsättningar. Större satsningar med fokus på investeringar i datacenter, bredbandsutbyggnad, transportförbindelser, stadsutveckling och miljöteknik har otvivelaktigt ett långsiktigt syfte. Det gäller även satsningar på innovation och företagsutveckling, men deras fortlevnad beror i första hand på hur de medverkande företagen vårdar den kunskap som de får under projektets gång, och på hur marknaden tar emot nya lösningar.

Framtidspotential

Övre Norrland har ett geografiskt läge som gör att programområdet ligger i fronten för risker och möjligheter med en framtida utveckling av utvinningsindustri och infrastruktur i den arktiska regionen. Här finns ett stort kunnande inom gruv- och skogsindustri och energiproduktion. Att fortsätta utveckla tjänster och produkter som är kopplade till dessa områden är sannolikt nyckeln till ökade ekonomiska möjligheter för näringslivet. Det finns även kompetens inom flera av de områden som OECD lyfter som starkt växande inom vetenskap, teknik och innovation. Exempel på sådana områden är 3D-printing, teknik för att lagra energi, och analytiska verktyg och tekniker för att hantera stora datamängder. Detta är kunskap som bör utvecklas vidare i samverkan mellan näringsliv och akademi. Vi ser också ett ökat behov av konsumentspecifika lösningar.

Regionalfonden förstärker och förmerar satsningar

Branscherna satsar själva stora resurser på att lösa problem som de själva identifierar i sin verksamhet. Med hjälp av de medel som Tillväxtverket förvaltar kan vi stimulera kompletterande områden som identifierats i samverkan med akademien. Vi kan även öka små och medelstora företags tillgång till olika kompetensområden och experter och på så sätt bidra till att fler företag kan skala upp sin verksamhet. Det, tillsammans med att vi utvecklar synergier mellan olika områden, kan också stärka förutsättningarna för en ökad export. Förändrade relationer på världsmarknaden kan göra att företag behöver titta på alternativa marknader och inte bara rikta in sig på tidigare kända länder. Att underlätta infrastruktur i fler riktningar än nord-syd kan öka exportmöjligheterna och möjliggöra fler och större satsningar inom turism. Vårt geografiska område behöver öka helhetstänket när det gäller investeringar inom samtliga områden för att kunna öka nyttan med varje investerad krona. Att fortsätta utveckla e-tjänster är ytterligare ett sätt att öka tillgängligheten till offentlig service och kompetens inom olika områden.

En ökad samverkan med våra grannländer för att lära av varandras styrkor är också något som skulle vara positivt för regionens utveckling.

Begreppsförklaringar

ERUF: Europeiska regionala utvecklingsfonden kallas även Regionalfonden, EU:s regionalfond eller ERUF): Syftet med fonden är att främja en balanserad utveckling i EU:s olika regioner.

Hållbarhetsaspekter: Tillväxtverkets benämning på EU:s horisontella principer såsom miljö, mångfald och jämställdhet. Alla insatser som finansieras av regionalfonden ska inkludera och främja hållbarhetsaspekterna.

IKT: Informations- och kommunikationsteknik.

Insatsområde: Projekt inom programmet ska kopplas mot något av de fem tematiska målen (insatsområden) som har ställts upp inom programmet och som är baserade på regionala utmaningar. Varje insatsområde har en separat budget.

Insatsområde 1 (IO1). Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation

Insatsområde 2 (IO2). Öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik

Insatsområde 3 (IO3). Öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag

Insatsområde 4 (IO4). Stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer

Insatsområde 5 (IO5). Främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastuktur

Nytta: De övergripande resultaten som kan fastställas och det projekten har lett till under projektperioden. Projektresultaten ska främja hela övre Norrland, och det är viktigt att de riktar sig till utmaningarna som hade identifierats före programperioden. Värdet ska komma hela programområdet till gagn och inte bara vara ett värde för det enskilda projektet.

Operativt program: Ett detaljerat program där medlemsstaterna i EU anger hur mycket pengar från regionalfonden som kommer att betalas ut under programperioden.

Programperiod: Programmen beslutas i intervaller om 7 år. Den aktuella programperioden var planerad till 2014–2020. Programperioden har dock förlängts och sträcker sig nu fram till 2023.

Resultatreserv: Del av programmets medel som reserverats vid programstart. Vid halvtidsutvärdering av programmen mättes måluppfyllnaden för utbetalningar och aktivitetsindikatorer. De insatsområden som inte levt upp till uppsatta mål förlorade 6 procent av medlen. Dessa omfördelades till insatsområden med god måluppfyllelse.

Smart specialisering: Ett begrepp som EU-kommissionen införde inför programperioden 2014–2020. Det är ett arbetssätt för innovation och tillväxt inom områden som har utpekats som möjliga för tillväxt i regionen. Projekt inom insatsområde 1 Forskning och innovation ska kunna kopplas mot regionernas strategier för smart specialisering.

Strukturfondspartnerskap: En grupp aktörer i varje programområde som har till uppgift att prioritera bland godkända ansökningar till regionalfondsprogrammen. Strukturfondspartnerskapet består av förtroendevalda representanter för kommuner och regioner och företrädare för arbetsmarknadens organisationer, intresseorganisationer, föreningar och myndigheter. De ansökningar som prioriteras beviljas stöd medan ansökningar som inte prioriterats får avslag.

Transnationella komponenter (TNK): Till ett redan godkänt och pågående regionalfondsprogram finns det möjlighet att ansöka om ett tilläggsprojekt, en så kallad transnationell komponent. Ett sådant tilläggsprojekt ska tillföra ett mervärde och stärka det ursprungliga projektet genom ett samarbete med projekt och parter i andra länder. Tilläggsprojektet ska även bidra till Östersjöstrategins genomförande och mål, och samarbetet ska syfta till att lösa ländernas gemensamma utmaningar.

Tillväxtverket har sedan 15 juni 2017 befogenhet att fatta beslut om transnationella komponenter med ett stöd på maximalt 400 000 kronor utan föregående prioritering.

Utlysning: En bestämd tidsperiod då projektsökande kan komma in med nya projektansökningar.

Urvalskriterierna: En ansökan bedöms för att se om den möter vissa fastställda krav eller urvalskriterier.

Obligatoriska urvalskriterier:

- Samordning med andra strategier och program
- Överlevnad och långsiktighet
- Näringslivets medverkan
- Förnyelse och utveckling
- Hållbarhetsaspekter

Meriterande urvalskriterier:

- Samverkan
- EU: strategi för Östersjöregionen
- Privat medfinansiering

Tillväxtverket

Swedish Agency for Economic
and Regional Growth

Tel 08-681 91 00
tillvaxtverket.se

Tillväxtverket arbetar för hållbar tillväxt och konkurrenskraftiga företag i alla delar av Sverige.

Det gör vi genom att stärka företag och regioner. Vi erbjuder kunskap, nätverk och finansiering. Det ger direkt nytta till företag, och också förutsättningar för företag och regioner att möta framtidens utmaningar. Tillväxtverket är en nationell myndighet med regional närvaro på nio orter. Ett Sverige med fler företag som vill, kan och vågar är vår vision.